

Elşad Valeh BİNNƏTLİ
Avrasiya Universitetinin magistrı

AZƏRBAYCANDA XİDMƏT SAHƏSİNDƏ MALİYYƏ UÇOTUNUN TƏŞKİLİ MƏSƏLƏLƏRİ

Xülasə

Maliyyə uçotunun tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi maliyyə məlumatlarının işlənməsinə və istifadəyə təqdim edilməsinə təsir edən ən vacib prosedur üsullarına riayət olunmaqla mümkündür. Maliyyə uçotunun qurulması təşkilatın iqtisadi fəaliyyəti haqqında etibarlı məlumat əldə etmək üçün birlikdə istifadə olunan elementlər sistemi kimi təqdim edilə bilər.

Tədqiqatın məqsədi xidmət sahəsində maliyyə uçotunun təşkili məsələləridir.

Tədqiqat metodları analiz və sintez, müqayisə, elmi abstraksiya, statistik təhlil üsullarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri xidmət sahəsində maliyyə uçotunun xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməklə onun təşkilinin yaxşılaşdırılmasıdır.

Açar sözlər: xidmət sektoru, maliyyə uçotu, təşkilatın kapitalı, maliyyə müstəqilliyi, sahibkarlıq subyektləri

JEL:F02

UOT:336

DOI: <https://doi.org/10.54414/DUFT3553>

Giriş

Ölkəmizdə iqtisadi inkişafın hazırkı mərhələsi Azərbaycan Respublikasının innovativ inkişaf yolunu seçməsi ilə mövcud problemə marağın artmasını xarakterizə edir. Yeni iqtisadiyyatla sənaye iqtisadiyyatının, daha çox xidmətlə əvəzlənməsi problemi prioritet məsələ kimi gündəmədədir. Bu isə xidmət sektorunda maliyyə uçotunun təkmilləşdirilməsi məsələsini zəruri edir.

Maliyyə uçotunun qurulması aşağıdakıları nəzərdə tutur:

1. maliyyə uçotunun tənzimlənməsi - mühasibat - maliyyə hesabatlarının tərtibi üçün vahid qaydaların və metodoloji əsasların qanunla müəyyən edilməsi.

2. Mühasibat uçotunun təkmilləşdirilməsi və onun rasionallaşdırılması üzrə təşkilatların təşəbbüsləri. Mühasibat uçotu prosesi, sənaye fəaliyyəti və xidmət sektoru nəzərə alınmaqla şirkət tərəfindən hazırlanır.

3. Mühasibat uçotunda ümumi idarəetmə prinsiplərindən istifadə olunur:

-sistem yanaşma (vahid uçot siyasəti);

-Program məqsədli idarəetmə;

-əməyin elmi təşkili (əmək funksiyalarının işçilər arasında bölgüsü).

AR Mühasibat Uçotu haqqında Qanununa(1) əsasən, bir sıra ölkələrdə istifadə olunan klassik uçot sistemindən istifadə edilir.

Bu sistemdə mühasibat uçotu prosesi bir-biri ilə əlaqəli ardıcıl mərhələlərin məcmusu kimi qəbul edilir:

- təsərrüfat əməliyyatlarının sənədləşdirilməsi və inventarizasiyanın aparılması yolu ilə ilkin analitik uçot məlumatlarının formalaşdırılması;

- xüsusi üsulla hesablar planında nəzərdə tutulmuş ayrı-ayrı uçot hesabları üzrə qruplaşdırılmış uçot məlumatlarının və xüsusi registrlərdə formalaşdırılması və ilkin uçot məlumatlarının təsnifləşdirilməsi yolu ilə əks etdirilməsi;

-qruplaşdırılmış məlumatların ümumiləşdirilməsi və onun əsasında mühasibat hesabatlarının müəyyən edilmiş formalarında əks olunan məlumatının xüsusi metodoloji vəziyyətin nəzərə alınması ilə formalaşdırılması. Hesabat uçot prosesi son mərhələsidir. Təşkilatın rəhbəri təsərrüfat əməliyyatlarını həyata keçirərkən mühasibat uçotunun təşkilinə və qanunvericiliyə riayət olunmasına cavabdehdir.

Mühasibat işinin həcmindən asılı olaraq rəhbər aşağıdakıları həyata keçirə bilər:

1. baş mühasibin rəhbərlik etdiyi struktur bölmə kimi mühasibat xidmətini yaratmaq;
2. Ştata mühasib vəzifəsini əlavə etmək;
3. Mühasibat uçotunu şəxsən həyata keçirmək.
4. müqavilə əsasında mərkəzləşdirilmiş mühasibatlıq şöbəsinin mühasibat uçotunun idarə edilməsini ixtisaslaşmış təşkilata və ya mütəxəssis mühasibə vermək.

1. Mühasibat uçotunun metodiki prinsipləri.

Baş mühasib mühasibat uçotunun aparılması zamanı metodiki prinsiplərə riayət edilməsinə görə məsuliyyət daşıyır, subyektlərin uçot əməliyyatlarına nəzarətinin fasiləsiz əks etdirilməsini təmin edir, onların müəyyən edilmiş ünvanlara və müddətlərə verilməsi üçün son mühasibat sənədlərini formalaşdırır. Mühasibat uçotunun aydın təşkilini təmin etmək üçün uçot prosesinin bütün mərhələlərində mühasibat uçotunun təşkilini konkretləşdirən uçot siyasəti hazırlanır. Mühasibat uçotunun ümumi prinsipləri bütün fiziki və hüquqi şəxslər üçün dəyişilməzdir. Sahibkarların təşkilatı-hüquqi xüsusiyyətləri yalnız ayrı-ayrı obyektlərin uçotu metodologiyasına təsir edir. Mühasibatlıqda mövcud olan bütün xarakterik cəhətlər maliyyə sahəsində əsas mövzularda müzakirə olunur.

Qanunvericiliyə uyğun olaraq, ölkədə yerləşən bütün hüquqi şəxslər mühasibat uçotunu aparmağa borcludurlar. Balans hesabatı təşkilatın hesabat tarixinə maliyyə vəziyyətini pul ifadəsində xarakterizə edir. Balans hesabatı maddi aktivlər, ehtiyatların miqdarı, hesablardakı yazılışlar, həmçinin investisiyalar haqqında fikir söyləyə bilər. Balans elementləri səhmdarlar, podratçılar, debitorlar, sifarişçilər tərəfindən sonrakı analiz baxımından araşdırılır. Balans məlumatları müxtəlif üsullarla təsnifləşdirilir. Qruplaşdırmanın əsas kriteriyası aktivlərin müəssisələrin dövriyyəsində olması və onların yerinə yetirdiyi işlərdir. Kapital və borclar ödənilmə vaxtından asılı olaraq cari və uzunmüddətli kimi təqdim olunur. Balans hesabatı əmlakın dövriyyəsini, onun likvidliyini qiymətləndirməyə, təşkilatın əmlakına öz investisiyalarını hesablamağa, öz dövriyyə kapitalının mövcudluğunu müəyyən etməyə, likvidlik dərəcəsi və başqa aktivləri müəyyən etməyə imkan verir. Mənfəət hesabatı balans hesabatı ilə birlikdə mənfəətin yaradılmasının hərtərəfli təhlili üçün mühüm məlumat mənbəyidir. Onun maddələrinin qruplaşdırılması bu addım-addım təhlilə kömək

edə bilər. Maliyyə nəticəsi - hesabat dövrü üçün mənfəət və ya zərər – istənilən müəssisənin fəaliyyətinin ən mühüm elementidir.

Sahibkarlar üçün əhəmiyyətli olan fəaliyyətin son maliyyə nəticəsi yox, məhz bölüşdürülməmiş mənfəət və ödənilməmiş zərər göstəriciləri ilə xarakterizə olunan nəticədir. Mənfəət və zərər hesabatında əks olunan mənfəətin formalaşması və istifadəsi haqqında məlumat istifadəçilər tərəfindən təşkilatın maliyyə hesabatlarının ən vacib hissəsi kimi qəbul edilir. (4)

Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat hesabat dövrünün əvvəlinə və sonuna kapitalın məbləğinə münasibətdə dövr ərzində onun artımını və ya azalmasını göstərir. Bu hesabat balansın öhdəlik tərəfi ilə əlaqələndirilir və balans hesabatı tarixinə kapital qalıqları haqqında məlumatları onun hesabat dövrü ərzində hərəkəti haqqında məlumatla əlavə edir. Bu hesabatda maddə-maddə təşkilatın kapitalı, onun dövrün əvvəlinə qalıqları, hesabat ilində daxilolmaları və istifadəsi, habelə ilin sonuna qalıqlar göstərilir.

Təşkilatın maliyyə müstəqilliyi onun bütün mənbələri arasında öz kapitalının payı ilə müəyyən edilir. Kapitalın kifayət qədər səviyyəsi təşkilatın etibarlılığını və sabitliyini göstərir. Banklar kredit verərkən onun payına diqqət yetirirlər. Eyni zamanda, kapitalın yüksək payı bütövlükdə kapitalın dəyərinin artmasına səbəb olur. 40% öz kapitalı kifayət hesab olunur.

İstənilən kommertiya təşkilatında nizamnamə kapitalı üç mənbədən formalaşır:

- mülkiyyətçilərin, səhmdarların, ortaqlıq üzvlərinin pul və ya digər əmlak formasında verdikləri töhfələr, bu, müəyyən şəxslər tərəfindən sahibkarlıq fəaliyyəti üçün müəyyən bir təşkilata köçürdüləri kapitaldır;

- təşkilatın özünün kapitallaşdırılmış mənfəəti, dividendlərin ödənilməsinə sərf edilmir, lakin təşkilatın iqtisadi dövriyyəsində qalan yeni əmlakının yaradılmasına yönəldilir;

- dövlət, ictimai və ya özəl mənbələrdən subsidiyalar, ianələr, məqsədyönlü maliyyələşdirmə və ya müəyyən aktivlərin faktiki transferi formasında əvəzsiz olaraq əmlak və ya vəsaitlərin alınması.

Mühasibat uçotunda təşkilatın kapitalı bir neçə komponentə bölünür:

- nizamnamə kapitalı;
- əlavə kapital;
- Ehtiyat kapitalı;

- Bölüşdürülməmiş mənfəət;
- Məqsədli fondlar.

2.Xidmət sektorunda kapitalların uçotu.

Kapitalın hər bir növü müvafiq təşkilati strukturlara aiddir.Hər bir kapital növü üzrə uçot üsulları da fərqlidir.Nizamnamə kapitalı təsərrüfat subyektinin nizamnaməsində qeydə alınmış kapitalın səhmlərin nominal dəyərində və ya məhdud məsuliyyətli cəmiyyətin bütün iştirakçılarının paylarının cəminə bərabər olan minimum məbləğidir.

Nizamnamə kapitalının miqdarında dəyişikliklər təsis sənədlərinə daxil edilməlidir.Əlavə kapital nizamnamə kapitalından ayrıca uçota alınır.O, konkret şəxslər tərəfindən qoyulan səhmlərə bölünür. O, cəmiyyətin bütün üzvlərinin ümumi mülkiyyətidir."Əlavə kapitalın" artması əmlakın yenidən qiymətləndirilməsi, səhm haqlarının alınması, xarici valyutada ifadə olunmuş nizamnamə kapitalına töhfələrdə müsbət məzənnə fərqlərinin baş verməsi və əsas kapitala öz kapital qoyuluşları mənbələrinin əlavə edilməsi nəticəsində baş verir. istifadəyə verilmiş aktivlər. Əlavə kapitalın xaric olması onun nizamnamə kapitalına əlavə edilməsi, itkilərin ödənilməsi və əsas vəsaitlərin silinməsindən maliyyə nəticələrinin silinməsi halında azalma baş verir.

Ehtiyat kapitalı səhmdar cəmiyyətlər, onların mülahizələri ilə isə başqa cəmiyyətlər yaratmalıdır. Ehtiyat kapitalının miqdarı nizamnamə ilə müəyyən edilir, lakin nizamnamə kapitalı məbləğinin 15 faizindən və illik xalis mənfəətin 5 faizindən az ola bilməz.

Ehtiyat kapital fondları yalnız gözlənilməz itkiləri ödəmək üçün nəzərdə tutulub. Ehtiyat kapitalından istifadə qaydası səhmdar cəmiyyətinin nizamnaməsində nəzərdə tutulmuşdur(4)."Ehtiyat kapitalının təyinatı" üzrə istifadəsi nəticəsində azalması onun cəmiyyətin nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş məbləğlərdə bərpası üçün sonrakı hesabat dövrlərində əlavə hesablanmasını tələb edir.

Ehtiyat kapitalı kapitalın digər tərkib hissələrindən ayrı olaraq ayrıca mühasibat uçotu hesablarında əks etdirilir. Bölüşdürülməmiş mənfəət mənfəət vergisi və digər məcburi ödənişlər hesablandıqdan sonra qalan xalis mənfəətin hər il ayrıca mühasibat uçotu hesabına kreditləşdirilməsi yolu ilə formalaşır. Bölüşdürülməmiş mənfəət təşkilatın yarandığı gündən ildən-ildə top-

lanır və təşkilat daxilində kapital qoyuluşlarına ayrılmış və ya ondan kənar qoyulmuş yığılmış xalis mənfəətin məbləğini əks etdirir. Müstəqil sahibkarlıq subyektləri öz mənfəətlərini xüsusi məqsədlər üçün, o cümlədən zərərləri ödəmək və sahibkarlıq fəaliyyəti riskini kompensasiya etmək üçün müxtəlif ehtiyat fondlarına köçürmək hüququna malikdirlər.Belə ehtiyat fondları təyinatı üzrə istifadə edildikdən sonra onları yenidən yaratmaq lazım deyil."Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" hesabat dövrünün əvvəlinə və sonuna olan pul vəsaitlərinin qalıqlarına münasibətdə hesabat dövrü üçün investisiya fəaliyyəti və maliyyə əməliyyatları nəticəsində pul vəsaitlərinin hərəkətini göstərir. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat balans hesabatını və mənfəət və zərər haqqında hesabatı təşkilatın pul vəsaitlərini toplamaq və istifadə etmək qabiliyyətinə dair mühüm məlumatlarla tamamlayır. Aktivlərin, öhdəliklərin və maliyyə hesabatlarının digər elementlərinin kəmiyyətə ölçülməsi pul ifadəsində həyata keçirilir.Nağd pul müəssisənin aktivlərinin ən likvid hissəsidir və hər hansı öhdəliklərini ödəməyə hazırdır.

Mülkiyyətin pul forması müəssisənin əmlakının dövriyyəsinin başlanğıcını və sonunu ifadə edir. Vəsaitlərin hərəkəti və balansı, onların rəşional saxlanması və istifadəsi üzərində yaxşı qurulmuş üçüncü tərəf nəzarəti zəruridir. Pul axınlarının hərəkəti mühasibatlıqda əməliyyatların fəaliyyətində təsnifləşdirilir.

Pul vəsaitlərinin axını adlı hesabat aşağıdakı bölmələrə ayrılır:

- 1.əsas fəaliyyətdən pul axını;
- 2.İnvestisiya;
- 3.maliyyə fəaliyyətindən pul axını.

Cari fəaliyyətlər təşkilata əsas gəlir gətirir və qanunla müəyyən edilmiş fəaliyyətlər olan məhsul istehsalı, işlərin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlıdır.

Müştərilərdən satılan məhsullara, göstərilən xidmətlərə görə, habelə avans ödənişləri, icarə haqqı, komissiyalar şəklində nağd pul vəsaitlərinin daxilolmaları cari fəaliyyətdən əldə edilən gəlirlərə misaldır. Normal fəaliyyət göstərən təşkilat davamlı fəaliyyəti zamanı pul vəsaitlərinin hərəkəti yaratmalıdır.Bunsuz biznesi genişləndirmək və inkişaf etdirmək üçün sabit, uzunmüddətli iş mümkün deyil.

İnvestisiya fəaliyyəti, ilk növbədə, təşkilatın torpaq, bina, avadanlıq və digər uzunmüddətli aktivlərin əldə edilməsinə kapital qoyuluşları, habelə uzunmüddətli maliyyə investisiyaları, istiqrazların və digər qiymətli uzunmüddətli aktivlərin buraxılması ilə əlaqələndirilir(2). Maliyyə fəaliyyəti ilk növbədə səhmlərin, istiqrazların, veksellərin buraxılması, dividendlərin ödənilməsi, istiqrazların geri alınması və öz səhmlərinin geri alınması ilə bağlıdır. Maliyyə əməliyyatları pul çatışmazlığı şəraitində investisiyaların qoyuluşunu reallaşdırarkən nəzərə alınır. Lakin nağd pul çatışmazlığının səhm buraxmaqla maliyyələşdirilməsi müsbət nəticə vermir.

Təşkilatın fəaliyyətinin maliyyə uçotu məlumatlarına əsaslanaraq, onun ödəmə qabiliyyəti haqqında nəticə çıxarmaq və cari borclarını ödəyə biləcəyini müəyyən etmək olar. Pul axınının hərəkəti ilə bağlı hesabat müəssisənin fəaliyyətinin planlaşdırmasında əhəmiyyətlidir. Xidmət sənayesində dəyər uçotun əsas xüsusiyyətlərindəndir.

Xidmət sahəsində qiymətqoymanın xarakterik cəhətləri aşağıdakılardır:

Birincisi, xidmətlər bazarda ona olan tələbin nəticəsində formalaşan dəyərin diferensiasiyasını ehtiva edir[3]. Belə ki, daima gəlirin olması üçün müəssisələr və xidmət təşkilatları təkcə bazar konyukturasının dəyişməsi nəticəsində yaranan tələbin dəyişməsinə deyil, həm də əksər xidmət növləri üzrə onun zamanla qeyri-bərabər olmasını nəzərə almalıdırlar. Bu, tələbin müvəqqəti dəyişməsindən asılı olaraq qiymət differensiasiyasının geniş tətbiqini və ya endirim sistemindən istifadəni zəruri edir.

İkincisi, xidmət sektoru qiymət ayrı-seçkiliyinin istifadəsi üçün münbit zəmin yaradır ki, bu da aşağıdakı formalarda təqdim edilə bilər:

-birinci dərəcəli qiymət ayrı-seçkiliyi, bu zaman əmtənin hər birinin onun dəyərinə bərabər olan öz qiyməti var;

-ayrı-seçkiliyin növbəti forması ikinci dərəcəli qiymət ayrı-seçkiliyidir ki, bu da xidmət vahidinin qiymətinin müəyyən istehlakçıya satılan miqdarından asılı olması üçün müxtəlif həcmdə xidmətlərin müxtəlif qiymətlərlə satışı ilə ifadə olunur;

-üçüncü səviyyəli qiymət fərqi, xidmət vahidinin müxtəlif bazar segmentlərində müxtəlif qiymətlərlə satılmasından ibarətdir.”Xidmət sek-

toru”nda qiymət ayrı-seçkiliyinin tətbiqi xidmət istehsal prosesinin ayrılmazlığı və nəticədə onun başqa alıcıya verilməsinin qeyri-mümkün olması baxımından mümkündür.3-cü, müəssisə dəyəri müəyyən edərkən, öncə, göstərilən xidmətin dəyərinə diqqət verməlidir, nəinki onun göstərilməsi üçün çəkilən xərclərə.

Dəyər yalnız xidmətin faydalılığı, yəni onun xüsusi ehtiyacları ödəmək qabiliyyəti ilə deyil, həm də digər üstünlüklərlə, xüsusən də üç komponentə bölünə bilən istehlakçı xərcləri ilə müəyyən edilir:

- ən uyğun xidməti tapmaq xərcləri;
- xidmətin özünün alınması xərcləri;
- xidmətin alınmasından yaranan məsrəflər.

Bu zaman istehlakçının təkcə maliyyə deyil, həm də vaxt, fiziki və psixoloji xərclərini nəzərə almaq lazımdır. Kommunal və sair xərcləri arasında fərq nə qədər çox olarsa, xidmətin dəyəri bir o qədər çox olar. Buna görə, xidmətin tərkib hissələrini düzgün müəyyən etmək və istehlakçıya xidmətin bu və ya digər elementinin onun üçün birbaşa dəyərinin nə olduğunu göstərmək zəruridir. Bu halda qiymətlə xidmətin dəyəri arasında birbaşa əlaqə yaratmaq olar .

Xidmət qeyri-maddi olduqca, qiymət və maya dəyəri arasında əlaqə bir o qədər qeyri-müəyyəndir. Buna görə də səmərəli qiymət sistemi yaratmaq xidmətin istehlakçısının aldığı dəyərlə əlaqələndirilməlidir.

4-cü, xidmətin qiymətinə onun istehsal olunduğu bazarın xarakterik cəhətləri güclü təsirə malikdir.

Bir sıra hallarda bazarın yerli xarakteri və təbii inhisarın mövcudluğu qiymətlərin dövlət orqanları tərəfindən idarə olunmasını zəruri edir ki, bu da müvafiq müəssisə və xidmət təşkilatlarının bu halı nəzərə almasını tələb edir.

5-ci, xidmətdə olan sahibkarlar əvarlığını nəzərə almalıdır və bazarda prosesləri seqmentləşdirməlidirlər. Və nəhayət, qiymətqoyma prosesində nəzərə almaq lazımdır ki, xidmətlər yüksək sosial əhəmiyyəti ilə xarakterizə olunur, həmçinin əhəmiyyətli və daimi xarici təsirlərə malikdir.

Müsbət xarici təsirlərin, yəni bazar qiymətlərində əks olunmayan xidmətlərin istehlakından yaranan faydaların olması dövlətin düzəldici subsidiyaların və ya vergi güzəştlərinin müəyyən edilməsi şəklində müdaxiləsini tələb

edir. Bu, təkcə xidmətin formalaşma prosesində deyil, həm də qiymət strukturunda iz buraxır.

Xidmətin qiymət strukturu onun təqdim olunduğu bazarın xüsusiyyətlərinin təsirindən asılıdır. Əsasən aşağıdakılarla xarakterizə olunur:

- rəqabət səviyyəsi. Beləliklə, böyük rəqabət olduğu kütləvi xidmət növləri bazarında təşkilat qiymətləri təyin etmək üçün çox məhduddur və o, kiçik bir mənfəət payı ilə xarakterizə edilə bilər. Eyni halda, əgər şirkət yüksək qiymət strategiyası həyata keçirmək imkanı əldə edərsə və ya müəyyən bir xidmətin göstərilməsində inhisarçı mövqə tutursa, mənfəətin payı kəskin şəkildə arta bilər;

- Qiymətlə tələbin həcmi arasındakı əlaqənin xarakteri də vacibdir. Xidmət sahələrində tələbin qiymət və gəlir baxımından elastikliyi son dərəcə yüksəkdir ki, bu da əslində xidmətin qiymətində məqbul mənfəət payının sərhədlərini müəyyən edir. Tələbin qiymət elastikliyi qiymətin, satılan xidmətlərin həcmi və təşkilatın mənfəət marjasının nisbətini optimallaşdıran amil rolunu oynayır. İstehsal və xidmətlərin bölüşdürülməsi üçün daimi xərclərlə xidmətin qiymətində mənfəətin payı optimallaşdırmanın nəticələrindən asılıdır.

Müasir qiymətqoyma təcrübəsində əsaslı qiymət strategiyaları sistemindən istifadə olunur:

- seçmə yanaşma;
- rəqabətə əsaslanan yanaşma;
- çeşidli qiymət strategiyaları.

Rəqabətli bazarın real şəraitində əksər istehlakçılar maraqlandıqları xidmət növü üzrə qiymət səviyyəsi haqqında tam məlumata malik deyillər. Nəticədə istehsalçılar bazara nüfuz etmə strategiyalarından, differensiallaşdırılmış və çeşidli qiymətqoyma növlərindən istifadə edərək aktiv qiymət siyasəti həyata keçirmək imkanı əldə edirlər.

Xidmətlərin qiymətləri mallar üçün olduğu kimi eyni üsullara əsaslanır. Üstəlik, mümkün olan maksimum qiymət xidmətin unikal üstünlüklərinin olması ilə, minimumu onun istehsalına çəkilən xərclərin səviyyəsi ilə müəyyən edilir və rəqabət aparan firmaların xidmətlərinin qiyməti mümkün qiymətlərin orta dərəcəsini göstərir.

Xidmət sektorunda qiymətlərin mərhələli inkişafı aşağıdakı alqoritm şəklində təqdim edilə bilər: maya dəyərinin hesablanması; bazar qiymətlərinin

təhlili; müxtəlif qiymət strategiyaları nəzərə alınmaqla mümkün satış həcmi hesablanması əsasında bazar limitlərinin müəyyən edilməsi.

Kiçik xidmət müəssisələrinə qiymətləri tez və məlumat toplamaq üçün xüsusi xərclər olmadan müəyyən etməyə imkan verən ən ümumi qiymət üsulları bunlardır:

- istehsal məsrəfləri əsasında;
- tələb yönümlü;
- rəqabətə diqqət yetirməklə;
- istehsal xərcləri ilə bazar şərtləri arasında tarazlığın tapılmasına diqqət yetirməklə.

Rəqabətə əsaslanan qiymət metodu, xeyli sayda kiçik istehsalçı ilə böyük istehlakçı qruplarından daimi, sabit tələbatın olduğu xidmət sahələrində istifadə olunur. Bu xidmətlər homogen və standart olduğundan, aydındır ki, onlar üçün müəyyən bir yerli bazar daxilində praktiki olaraq vahid qiymətlər formalaşdırıla bilər, onun aşağı həddi orta istehsal xərcləri olacaqdır.

Bazarın vəziyyətini nəzərə alan qiymətə əsaslanan qiymət metodu əvvəlki metodların məcmusudur və təkcə xidmətin göstərilməsi xərclərini deyil, həm də bazarın vəziyyətini, həyat dövrünün mərhələsini nəzərə almağı nəzərdə tutur. xidmətin dəyəri, şirkətin rəqabət qabiliyyəti və bazardakı mövqeyi, istehlakçı üçün bu xidmətin dəyəri. Onun istifadəsi şirkətdən məlumat toplamaq və emal etmək üçün böyük maddi xərclər və vaxt tələb edir, ona görə də o, adətən xidmət sektoru müəssisələrində sadələşdirilmiş formada istifadə olunur. Bu zaman müəssisə öz xidmətlərinin qiymətlərini elə müəyyən edir ki, onlar istehsal məsrəflərindən yüksək olsun və təqribən cari bazar qiymətlərinin səviyyəsinə uyğun olsun.

3. Xidmət sektorunda uçotun təşkili.

Xidmət sahəsində uçotun təşkili və aparılması prosesi onların xarakterik cəhətləri ilə aşkar edilir. Xidmət sektorunu digər uçot sahələrindən fərqləndirən xüsusiyyətlər[3]:

- bu sektor, bir qayda olaraq, kos-larda üstündür;
- müxtəlif vergitutma növlərinin tətbiqinə imkan yaradır;
- əhəmiyyətli xərclər;
- qısa istehsal dövrü səbəbindən tamamlanmamış işin olmaması;
- xidmət sahələri genişləndi.

Bəzi yazılardan nümunələr təqdim edək:

1. Təşkilat nəqliyyat müəssisəsinin xidmətlərindən bəhrələnilir. Bu zaman, alınmış xidmətlərin göstərilməsi aşağıdakı kimidir:

dt 721 İnzibati xərclər

kt 531 Malsatan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları

2. Şirkətimiz öz xidmətlərini başqa bir təşkilata təqdim etmişdir. Xidmətlərin göstərilməsindən əldə edilən gəlirin əks olunması:

dt 211 Alıcılardan və müştərilərdən qısamüddətli debitor borcları

kt 501 Qısamüddətli bank kreditləri

3. Xidmətin dəyəri hesablanır, bundan sonra silinir. Göstərilən xidmətlərin dəyərinin silinməsi:

dt 501 qısamüddətli bank kreditləri

kt 721 inzibati xərclər

4. qarşı tərəfə göstərilən xidmətlərə görə ödənilir

dt 531 podratçılara qısamüddətli kreditör borcları

kt 223 bank hesabı.

Bu sahədə xidmətlərin göstərilməsindən əldə edilən gəlirlə yanaşı, xidmət xərcləri anlayışı da var.

Məsrəflərə görə uçot qeydlərinə baxaq:

1. Əmək haqqının uçotunu həyata keçirmək üçün belə yazılış verilir:

dt 202 İstehsal xərcləri

kt 533 Əmək haqqı ilə bağlı işçi heyəti qarşısında öhdəliklər

2. Sığorta haqları işçilərin maaşlarından əks olunur:

dt 202 İstehsal xərcləri

kt 522 Sosial sığorta öhdəlikləri

3. xidmət sektoruna xidmət üçün maddi xərclər əks olunur:

dt 202 İstehsal xərcləri

kt 201 Material ehtiyatları

Müasir iqtisadi şəraitdə dövlət tərəfindən tənzimlənən qiymətlərin dar diapazonu ilə yanaşı, əksər xidmətlərin qiymətləri sərbəstdir və istehsalçı təşkilatlar tərəfindən bazar şəraitinə, xidmətin keyfiyyətinə və xidmət prosesinə və onların göstərilməsi üçün çəkilən xərclərin səviyyəsinə əsasən müəyyən edilir. Başqa sözlə, şirkət qiymətin növünü, metod və üsullarını, fəaliyyətinin effektivliyini yüksəltmək üçün qarşıya qoyulmuş vəzifələri həll etməyə imkan verən qiymət metodunu müstəqil olaraq seçir. Beləliklə, qiymətlər xidmət sektorunda müəssisələrin idarə edilməsi üçün aktiv hədəf alətidir.

Nəticə

Beləliklə, xidmət sektoru müəssisələrində bir təşkilatın nəticələri onun aktivlərinin vəziyyəti, təsərrüfat əməliyyatları haqqında mühasibat uçotu məlumatları əsasında formalaşan informasiya sistemidir. Mühasibatlıqda hesabatın məqsədi təşkilatın maliyyə vəziyyəti və təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələri haqqında məlumat əldə etməkdə marağı olan xarici istifadəçiləri lazımi informasiya ilə təchiz etməkdir. Düzgün uçot informasiyasına əsaslanaraq, müəssisənin idarə edilməsi üçün demək olar ki, bütün lazımi məlumatları əldə edə bilərsiniz.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının "Mühasibat uçotu haqqında" Qanunu. Bakı. 2004.

2. Abbasov Q., Səbzəliyev S. və başqaları. Mühasibat maliyyə uçotu. Bakı. 2003.

3. Səbzəliyev S., Abbasov Q. Xidmət sektorunda mühasibat uçotu. Bakı. 2015.

4. Богаченко, В. М. Основы бухгалтерского учета. Учебник / В.М. Богаченко. - М.: Феникс, 2023. - 336 с.

Эльшад Валех БИННЕТЛИ

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ ФИНАНСОВОГО УЧЕТА В СФЕРЕ ОБСЛУЖИВАНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Резюме

Выполнение задач финансового учета может помочь с наиболее важными процедурными методами, влияющими на обработку и исполнение финансовых данных. Финансовый учет можно представить как систему элементов, используемых вместе для получения достоверной информации о хозяйственной деятельности организации.

Исследование посвящено вопросам управления финансовым учетом в сфере услуг. Методами исследования были анализ и синтез, научная абстракция и методы статистического анализа.

Результатом исследования является определение финансового учета в сфере услуг заключается в совершенствовании его построения.

Ключевые слова: сфера услуг, финансовый учет, капитал организации, финансовая независимость, субъекты предпринимательства.

Elshad Valeh BINNETLI

ORGANIZATIONAL ISSUES OF FINANCIAL ACCOUNTING IN THE SERVICE FIELD IN AZERBAIJAN

Summary

The performance of financial accounting tasks can help with the most important procedural methods that affect the processing and execution of financial data. Financial accounting can be presented as a system of elements used together to obtain reliable information about the economic activity of the organization.

The study is about financial accounting management issues in the field of legal services.

The research methods used were analysis and synthesis, scientific abstraction, and statistical analysis methods.

According to the results of the research, the definition of financial accounting in the service sector is to improve its construction.

Key words: service sector, financial accounting, capital of the organization, financial independence, entrepreneurial subjects